

КООПЕРАТИВНЕ НАВЧАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПІДГОТОВКИ ЗАНЯТЬ

Основна увага даної статті зосереджена на аналізі застосування кооперативного навчання в навчальних групах, вивченні принципів організації різних типів кооперативного навчання, особливостей підготовки та алгоритму проведення занять. Робиться висновок про те, що поєднання трьох типів кооперативного навчання та врахування основних принципів організації кооперативної навчальної діяльності забезпечують високу академічну результативність, активно залучають до роботи всіх суб'єктів навчання, розвивають навички позитивної співпраці та управління кризовими ситуаціями.

Ключові слова: кооперативне навчання, позитивна співпраця, взаємозалежність, індивідуальна та групова відповідальність.

Основное внимание данной статьи сосредоточено на анализе использования кооперативного обучения в учебных группах, изучении принципов организации разных типов кооперативного обучения и особенностей подготовки и алгоритма проведения занятий. Дается вывод о том, что объединение трех типов кооперативного обучения и учет основных принципов кооперативного обучения обеспечивают высокую академическую результативность, активно привлекают к работе всех субъектов обучения, развивают навыки позитивного сотрудничества и управления кризисными ситуациями.

Ключевые слова: кооперативное обучение, позитивное сотрудничество, взаимозависимость, индивидуальная и групповая ответственность.

Постановка проблеми. В процесі навчання, основна увага приділяється встановленню зв'язків між слухачами та навчальним матеріалом, між викладачем та слухачем, в той час як зв'язок між слухачами ігнорується. Цей підхід критикується з точки зору сучасної методики, яка доводить, що правильно побудована співпраця слухачів в процесі навчання позитивно впливає на ефективність навчання, на відношення слухачів до навчання та розвиває само та взаємоповагу. Нажаль, в сучасній системі освіти ще панує конкурентний та індивідуалістичний підходи до процесу навчання. Це можна легко пояснити тим, що слухачів готують до служби в умовах, де прийняття рішення залежить від власних знань та оцінки ситуації, але чи призводить подібна боротьба за виокремлення своєї постаті через ігнорування інших до продуктивної та ефективної результативності загальної справи? Окремим питанням є подібний підхід у підготовці воєнних кадрів, де злагоджена робота команди, вміння чути, реагувати, швидко знаходити компроміс, може вберегти не тільки від матеріальних втрат, а й врятувати життя та здоров'я особового складу. Саме тому, ми вважаємо за доцільне використання принципів кооперативного навчання при підготовці воєнних кадрів.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретизація соціальної взаємозалежності

розпочалась на початку 1900 років, коли один із засновників школи психології Гештальт Курт Коффка заявив, що групи є динамічним цілим, в якому взаємозалежність між членами має змінливий характер. Один з його колег Курт Левин продовжуючи вивчати питання функціонування групи, як динамічного цілого, зазначав, що зміна стану окремого члену групи призводить до зміну стану групи, і тільки постійний природний стан напруження серед членів групи мотивує їх до руху вперед і досягнення бажаної загальної мети. Тобто, саме досягнення мети мотивує до кооперативної та конкурентної поведінки. Наприкінці 1940-х рр. один з аспірантів Левіна, Мортон Дойч, розширив міркування Левіна про соціальну взаємозалежність і сформулював теорію співпраці та конкуренції [1]. Дойч концептуалізував три типи соціальної взаємозалежності - позитивний, негативний, і "жодний". Основна думка Дойча полягала у тому, що тип взаємозалежності, структурований у ситуації, визначає, як люди взаємодіють один з одним, що в свою чергу значною мірою визначає результати. Позитивна взаємозалежність, як правило, призводить до пропагандистської взаємодії, негативна взаємозалежність, як правило, призводить до опозиційної або обурливої взаємодії, і відсутність взаємозалежності призводить до відсутності взаємодії. Залежно від того, чи індивіди заохочують чи

перешкоджають досягненню цілей одне одного, виникають заміна, катексизація та індуктивність [1]. Взаємозв'язок між типом соціальної взаємозалежності та шаблоном взаємодії вважається двобічним. Теорія Дойча є основною концептуальною структурою для цієї області дослідження з 1949 року.

Вивченням технологій кооперативного навчання займалися: Р. Джонсон (R. Johnson), Д. Джонсон (D. Johnson), С. Каган (S. Kagan), Ш. Шаран (Sh. Sharan), Р. Славін (R. Slavin), Д. Барнс (D. Barnes), Ф. Тодд (F. Todd), С. Болі (C. Boileau), Дж. Денн (J. Denn), Р. Хілц (R. Hillz). Американські дослідники Д. Джонсон і Р. Джонсон виділяють основні умови ефективності скооперованої діяльності і разом з іншими дослідниками розглядають кооперативне навчання паралельно з індивідуальною структурою навчання та структурою навчання через змагання, С. Каган концентрує увагу на виділенні методів та структур кооперативного навчання, О.І. Пометун та Л.В. Пироженко, Г.О. Сиротенко розглядають кооперативне навчання як групове та як одну з інтерактивних технологій.

Виклад основного матеріалу.

Очевидно, що в залежності від цілей заняття, викладач обирає технології його проведення, і всі цілі можна поділити на такі, що вимагають кооперативні, конкурентні чи індивідуальні зусилля. Досягнення основної мети заняття залежить від вдалого поєднання цих цільових структур. Джонсон зазначає, що викладач сам обирає яку цільову структуру обрати, але найефективнішим підходом, якому потрібно приділити більшість навчального часу є співпраця [6,7].

Співпраця – це робота для досягнення спільної мети. Під час кооперативного навчання, слухачі намагаються знайти такий варіант розв'язання поставленої задачі, який вдовольнить не тільки його індивідуальні потреби, а й потреби інших членів команди. Під час кооперативне навчання слухачі працюють разом для максимізації власних зусиль і навчальних спроможностей один одного. Це відрізняє даний підхід до організації роботи в групі від конкурентного, де слухачі працюють проти один одного, намагаючись отримати вищий бал, чи індивідуалістичного, де слухачі працюють самостійно для досягнення власних навчальних цілей. Як в конкурентному, так і в індивідуалістичному

підході до навчання можна легко помітити головний недолік – при відсутності певних знань чи умінь, слухач опиняється в ситуації, коли він змушений зупинити свою роботу. В той час як при кооперативному навчанні дана ситуація легко виправляється зусиллями групи. І отримавши допомогу від своїх однокласників, слухач може продовжити роботу по досягненню навчальних цілей. Тому, варто зазначити, що існують певні методичні обмеження, щодо доцільності використання конкурентного і індивідуалістичного методів на певних етапах заняття. В той час як можна досягнути будь яких навчальних цілей, спланувавши роботу в групі, базуючись на засадах кооперативного навчання.

Виділяють три основні типи кооперативного навчання, застосування яких залежить від етапу заняття і мети завдання. Вдале поєднання всіх типів в процесі навчання позитивно впливає на ефективність виконання завдання, загальний рівень мотивації і виявляється потужним засобом стимуляції до активної роботи як під час заняття, так і поза межами класу.

Формальне кооперативне навчання – даний тип кооперативного навчання може застосовуватись в групі слухачів як при досягненні цілей певного заняття, так і при роботі над більш тривалими завданнями і проектами [5,6]. Процес підготовки і проведення формального кооперативного навчання має кілька етапів. На першому етапі викладач має підготувати завдання. Цей процес включає в себе визначення навчальних, соціальних і виховних цілей, розміру груп, поділення слухачів на групи, підготовку класу та всіх необхідних матеріалів. Часто на етапі підготовки матеріалів викладач може застосувати принцип інформаційної взаємозалежності слухачів в групі, що зробиць їх намагання переходу до звичного індивідуалістичного підходу неможливим. Другий етап – пояснення завдання і кооперативної структури. Викладачі ставлять завдання, пояснюють алгоритм виконання, критерії оцінювання, підкреслюють роль внутрішньої групової співпраці та позитивної взаємозалежності. В той же час на рівні класу зберігається атмосфера конкурентності.

На етапі спостереження за процесом виконання завдання викладач втручається в роботу групи тільки, якщо необхідна допомога для успішного виконання

завдання або ефективного використання цільових міжособистісних та групових навичок. Під час проведення уроку викладачі спостерігають за роботою кожної навчальної групи. Моніторинг навчальних груп підвищує індивідуальну відповідальність членів групи. Крім того, викладачі збирають конкретні дані про взаємодію, використання цілеспрямованих соціальних навичок та залучення бажаних моделей взаємодії. Логічним завершенням процесу формального кооперативного навчання є оцінювання участі слухачів в ефективному виконанні завдання. Викладачі оцінюють якість роботи слухачів, обговорюють зі слухачами шляхи покращення ефективності в подальшій кооперативній роботі. Викладач має оцінити як діяльність групи, та і індивідуальні досягнення її членів.

Під час неформального кооперативного навчання слухачі працюють разом, щоб досягти спільної мети навчання в тимчасових групах, що тривають від кількох хвилин до одного уроку [5,6]. Під час лекції, презентації матеріалу або перегляду фільму неформальне кооперативне навчання може бути використане для того, щоб зосередити увагу слухачів на матеріалі, який необхідно опрацювати, налаштувати на роботу, сфокусувати слухачів на матеріалі, що буде вивчатися протягом заняття, узагальнюючи те, що було вивчено на попередньому занятті. Роль викладача під час використання неформального кооперативного навчання, спрямована на те, щоб активніше залучати слухачів до обговорення навчальних питань. Два важливих аспекти використання неформальних кооперативних навчальних груп полягають у тому, щоб зробити завдання та вказівки чіткими, а також вимагати від груп певний продукт (наприклад, письмову відповідь). Неформальне кооперативне навчання може реалізовуватися шляхом залучення слухачів до вступного обговорення навчального матеріалу, під час якого викладач дізнається про рівень знань слухачів і групи в цілому з певних навчальних питань та налаштовує групу на заняття; проміжні обговорення, під час яких слухачі обговорюють матеріал, який щойно було викладено; та підсумкові обговорення, під час якого слухачі мають підсумувати матеріал, що було опрацьовано під час заняття.

Базові кооперативні групи - довготривалі, різні кооперативні

навчальні групи зі стабільним членством [3]. Основні обов'язки членів полягають у тому, щоб забезпечити високий рівень академічного розвитку всіх членів; відповідати один перед одним за прагнення та інтерес до навчання (тобто індивідуальна відповідальність); і підтримувати, заохочувати та допомагати один одному у виконанні завдань. Як правило, базові кооперативні групи є неоднорідними в членстві (особливо з точки зору мотивації досягнень та орієнтації на завдання), регулярно зустрічаються і працюють на заняттях протягом семестру або року. До завдань базової кооперативної групи можуть входити завдання академічної підтримки (такі як забезпечення того, щоб усі члени виконували домашні завдання та розуміли його), завдання з особистої підтримки (наприклад, знайомство один з одним та допомога один одному у вирішенні неакадемічних проблем), щоденний контроль (наприклад, відвідування) та завдання з оцінювання (наприклад, перевірка взаємного розуміння відповідей на тестові запитання, коли тест спочатку виконується окремо, а потім повторюється в базовій групі).

Роль викладача в застосуванні базових кооперативних груп полягає в тому, щоб створити гетерогенні групи з чотирьох (або трьох) слухачів, визначити час, коли вони будуть регулярно зустрічатися, створювати конкретні програми з конкретними завданнями, які забезпечують рутинну роботу для базових груп.

Ці три типи кооперативного навчання можуть використовуватися разом [4]. Типове заняття може починатися із зустрічі базових кооперативних груп та їх обговорення проблемних питань, що виникли під час виконання домашнього завдання. На етапі вступу та введенні матеріалу використовується неформальне кооперативне навчання. Під час активізації навчального матеріалу найбільш ефективним є використання формального кооперативного навчання. Підсумовуючи заняття доречно використовувати короткострокову підсумовуючу дискусію. При роботі з домашнім завданням слухачі можуть отримати допомогу від членів базової кооперативної групи.

Важливим питанням залишається створення груп. Не всі групи спроможні співпрацювати [5]. Розмістити слухачів в одній кімнаті, поділити їх на групи, не означає, що вони будуть ефективно

співпрацювати. Щоб робота була результативною, щоб розкрити потенціал групи, необхідно врахувати п'ять основних елементів: позитивна взаємозалежність, індивідуальна та групова відповідальність, пропаганда взаємодії, належне використання соціальних навичок та групове обговорення результатів [6]. Для ефективного залучення кооперативного навчання у роботі з групою викладач повинен передивитися процес планування навчальних занять і навчального плану курсу в цілому з позиції принципів кооперативного навчання, налаштувати слухачів, визначити проблеми, які можуть мати окремі слухачі при роботі в групі і вчасно втрутитися для підвищення ефективності виконання навчальних завдань.

Для успішного досягнення навчальних цілей на заняття, де робота слухачів організована за принципами кооперативного навчання важливо врахувати п'ять основних компонентів. По-перше, це досягнення позитивної взаємозалежності. Вчителі повинні дати чітке завдання і поставити перед групою мету. Таким чином слухачі опиняться в ситуації "тонуть чи плавають, але разом". Позитивна взаємозалежність існує, коли всі члени групи усвідомлюють, що вони зможуть досягти успіху тільки за умови успішної роботи кожного окремого члена, що зусилля кожної окремої людини – це не тільки її вдала робота, це позитивний результат всієї групи. Позитивна взаємозалежність створює позитивне ставлення до успіху інших людей, а також є основою кооперативного навчання. Якщо немає взаємозалежності, співпраці немає.

Другим важливим елементом кооперативного навчання є індивідуальна та групова відповідальність. Група повинна відповідати за досягнення своїх цілей. Кожен учасник повинен бути відповідальним за внесок своєї частки в спільну роботу (це гарантує, що ніхто не буде "виїжджати" на роботі інших). Група повинна чітко визначати свої цілі та мати можливість оцінити свій прогрес у досягненні мети та індивідуальні зусилля кожного з її членів. Індивідуальна підзвітність існує, коли оцінюється ефективність кожного окремого слухача, а результати повідомляються як групі в цілому, так і кожному окремому слухачу. Це дає змогу з'ясувати, хто потребує більшої допомоги, підтримки та заохочення при виконанні завдання. Слухачі навчаються разом для того, щоб в майбутньому вони могли виконувати завдання індивідуально.

Третім важливим компонентом кооперативного навчання є просвітницька взаємодія. Просвітницька взаємодія відбувається, коли члени діляться ресурсами та допомагають, підтримують, заохочують один одного в навчанні. Кооперативні навчальні групи є одночасно системою академічної підтримки (кожен учень має когось, хто готовий допомагати йому або їй навчатися) та системою особистої підтримки (у кожного студента є хтось близький за духовними якостями ті особистими принципами). В групі створюється пізнавальне середовище, коли слухачі налаштовують і спонукають один одного до навчання. Це включає в себе усний план вирішення проблеми, обговорення концепцій, обмін знаннями.

Четвертим важливим елементом кооперативного навчання - це навчання слухачів необхідних навичок міжособистісного спілкування в малих груп. Кооперативне навчання за своєю суттю є складнішим, ніж конкурентне або індивідуалістичне навчання, тому що слухачі повинні одночасно брати участь у навчальному процесі та контролювати роботу в команді. Члени групи повинні знати, як забезпечити ефективне лідерство, прийняття рішень, побудову довіри, спілкування та управління конфліктами, а також бути мотивованими для використання необхідних навичок. Викладачі повинні навчати навичок роботи в команді так само цілеспрямовано і відповідально, як і академічних навичок. Оскільки співпраця та конфлікти пов'язані між собою, володіння навичками управління конфліктами є особливо важливим для довгострокового успіху навчальних груп [4,6].

П'ятий важливий компонент кооперативного навчання – оцінка власної роботи групи. Внутрішня оцінка роботи існує, коли учасники групи обговорюють, наскільки добре вони досягають своїх цілей та підтримують ефективні робочі стосунки. Групи повинні описати, які дії учасника корисні та не корисні, і приймати рішення про те, якого стилю поведінки слід дотримуватися, а з чим потрібно боротися. Постійне вдосконалення процесу навчання відбувається шляхом ретельного аналізу того, як члени групи працюють спільно.

Висновок. На сьогодні кооперативне навчання широко застосовується у сфері освіти. Воно стало перспективним завдяки багатьом причинам: кооперативне навчання допомагає викладачам працювати в

аудиторії з великою кількістю слухачів, удосконалює академічні досягнення та соціальний розвиток слухачів, вимагає розумового, емоційного, духовного та фізичного залучення тих, хто навчається, сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення. Висока результативність будь-якої діяльності базується на соціальній взаємозалежності, розуміння природи якої і лежить в основі кооперативного навчання. Соціальна взаємозалежність створюється, коли цілі структуровані так, що досягнення мети людини залежить від дій інших. Взаємозалежність може бути позитивною (яка призводить до того, що люди працюють спільно для досягнення своїх спільних цілей) або негативною (що призводить до того, що люди конкурують, щоб побачити, хто досягне мети). Відсутність взаємозалежності свідчить про відсутність зв'язку між спробами людей досягти своїх цілей. Основною передумовою теорії соціальної взаємозалежності є те, що

структура цілей визначає, як люди взаємодіють, і ці моделі взаємодії впливають на кінцеві результати. Позитивна мета взаємозалежності, як правило, призводить до пропагандистської взаємодії, негативна мета взаємозалежності, як правило, призводить до опозиційної взаємодії, і відсутність взаємозалежності, як правило, не призводить до взаємодії.

Співпраця, в порівнянні з конкурентними та індивідуалістичними підходами, вимагає більших зусиль для досягнення мети, позитивних відносин та побудови сприятливого для роботи психологічного фону. Поєднання трьох типів кооперативного навчання та врахування основних принципів організації кооперативної навчальної діяльності забезпечують високу академічну результативність, активно залучають до роботи всіх суб'єктів навчання, розвивають навички позитивної співпраці та управління кризисними ситуаціями.

Список використаних джерел

1. Deutsch M. Cooperation and trust: Some theoretical notes. In M. Jones (Ed.), Nebraska symposium on motivation. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1962. – p. 275-319.
2. Horney K. The neurotic personality of our time. New York: Norton, 1937.
3. Johnson D.W. Social interdependence: The interrelationships among theory, research, and practice. American Psychologist, 58(11), 2003. - p. 931-945.
4. Johnson D.W. Reaching out: Interpersonal effectiveness and self-actualization. Boston: Allyn & Bacon, 2009.
5. Johnson D.W., Johnson, F. Joining together: Group theory and group skills. Boston: Allyn & Bacon, 2009.
6. Johnson D.W., Johnson R. Cooperation and competition: Theory and research. Edina, MN: interaction Book Company, 1989.
7. Johnson D.W., Johnson R. Learning together and alone: Cooperative, competitive, and individualistic learning, Boston: Allyn & Bacon, 1999

Kraiova O. V., senior lecturer of foreign languages department

Tsybaniuk T. I., senior lecturer of foreign languages department

COOPERATIVE LEARNING: ORGANIZATION AND PREPARATION OF CLASSES

The article deals with the principles of cooperative learning and the ways it changes students' and teachers' roles in classrooms. Cooperative learning is an instructional strategy in which small groups of students work together on a common task. The authors focus on five basic elements that allow successful small-group learning: positive interdependence, face-to-face interaction, individual, group behaviors and group processing. The authors studied three main types of cooperative learning and their peculiarities. They are formal cooperative learning, informal cooperative learning and base group learning. Use of cooperative learning gives students more opportunities to actively participate in their learning, question and challenge each other, share and discuss their ideas, and internalize their learning. The authority of setting goals, assessing learning, and facilitating learning is shared by all.

The authors came to conclusion that along with improving academic learning, cooperative learning helps students engage in thoughtful discourse and examine different perspectives, and it has been proven to increase students' self-esteem, motivation, and empathy.

Key words: cooperative learning, positive interdependence, face-to-face interaction, group accountability, group behaviors, group processing.